ಎಸ್.ಎ. ಕೃಷ್ಣಯ್ಯ*

ರಾಯಚೂರು ಕೋಟೆಗೆ ಹಾರ

ಕರ್ನಾಟಕದಲ್ಲಿ ಹಲವಾರು ಕೋಟೆ ಕೊತ್ತಳಗಳಿವೆ. ಕ್ಷೇತ್ರಕಾರ್ಯ ಮಾಡುವವರಿಗೆ ಸ್ಥಳೀಯ ಐತಿಹ್ಯಗಳು, ಕಥೆಗಳು ಇನ್ನೂ ಅನೇಕ ಮಾಹಿತಿಗಳು ಲಭ್ಯವಾಗುವ ಸಾಧ್ಯತೆ ಇರುವುದು. ಕೋಟೆ-ಕೊತ್ತಳದ ಕಟ್ಟಡ ಭದ್ರವಾಗಲು ಬಲಿಯಾದ ದುರಂತ ಚಿತ್ರಣ 'ರಾಯಚೂರು ಕೋಟೆಗೆ ಹಾರ' ಈ ಜನಪದ ಗೀತೆಯಲ್ಲಿ ತಿಳಿಸಲಾಗಿದೆ. ಐತಿಹಾಸಿಕವಾಗಿ ಹೊಸ ಬೆಳಕ ಚೆಲ್ಲಲು ಮೌಖಿಕ ಆಧಾರಗಳೂ ಅಗತ್ಯ. ಕಟ್ಟೆಪ್ಪಣೆಯಿಂದ ಬರೆಯಿಸಿದ ಶಾಸನಗಳಿಗಿಂತ ಜನಸಾಮಾನ್ಯರ ಮೌಖಿಕ ಸಾಹಿತ್ಯ ಸಮಾಜದ ವಾಸ್ತವಿಕ ಘಟನೆಗಳ ಮೇಲೆ ಹೆಚ್ಚಿನ ಬೆಳಕು ಚೆಲ್ಲುವ ಸಾಧ್ಯತೆಯಿರುವುದು. ಈ ನಿಟ್ಟಿನಲ್ಲಿ 'ರಾಯಚೂರು ಕೋಟೆಗೆ ಹಾರ' ಜಾನಪದ ಅಧ್ಯಯನ ದೃಷ್ಟಿಯಿಂದ ಮಹತ್ವವುಳ್ಳದ್ದು. ಅಲ್ಲದೆ ಐತಿಹಾಸಿಕವಾಗಿಯೂ ಪೂರಕ ಅಂಶಗಳು ಈ ಕಥನಗೀತೆಯಲ್ಲಿರುವುದು ವಿಶೇಷ.

ಕೋಟೆಯ ಹೊರಭಾಗವನ್ನು (ದಕ್ಷಿಣ) ಮಾವಿನ ಕೆರೆ ಎಂದು ಕರೆಯುವ ಈ ಸ್ಥಳದಲ್ಲೆಯೂ ಆಹುತಿ ನೀಡಿದ ಐತಿಹ್ಯ ಗಮನಾರ್ಹ. ಮಾವಿನಕೆರೆ ಭಾಗವನ್ನು ಸ್ಥಳೀಯವಾಗಿ "ಮಾರಿಕೆರೆ" ಎಂದು ಕರೆಯುತ್ತಿದ್ದು ಇತ್ತೀಚೆಗೆ "ಮಾವಿನಕೆರೆ" ಎಂದು ಕರೆದಿರುವರು. "ಮಾರಿಕೆರೆ" ಅಥವಾ "ಮಾವಿನಕೆರೆ"ಗೆ ಸಂಬಂಧಿಸಿದಂತೆ "ಮಾರಿಯ ಮಾಸತಿಕಲ್ಲು" ಕುರಿತು ಸ್ಥಳೀಯ ಕಥೆ ಆಧಾರದಿಂದ ಲೇಖಕ ನಾರಾಯಣರಾವ್ ತಾಳೀಕೋಟೆ ಅವರು ಕಥನಕಾವ್ಯ ರಚಿಸಿರುವ ಕೃತಿ "ಮಾಸತಿಕಲ್ಲು" (೧೯೭೬) ಐತಿಹಾಸಿಕ ದೃಷ್ಟಿಯಿಂದ ಹಾಗೂ ಜಾನಪದೀಯ ಅಧ್ಯಯನ ದೃಷ್ಟಿಯಿಂದ ಸೂಕ್ಷ್ಮವಾಗಿ ಗಮನಹರಿಸುವ ಅಗತ್ಯವಿದೆ.

ಇತ್ತೀಚೆಗೆ ರಾಯಚೂರು ಕೋಟೆ ಸಮೀಕ್ಷಿಸಿ ನಾನು ಕಂಡು ಕೊಂಡಂತೆ ಕೋಟೆ ಗೋಡೆಯಲ್ಲಿ ಕೆತ್ತಿರುವ ಹೆಣ್ಣು ಗಂಡುಗಳ ಶಿಲ್ಪ ಚಿತ್ರ ಅಪೂರ್ಣವಾಗಿರುವುದು, ಇವು ಬಲಿಯಾದ ವ್ಯಕ್ತಿಗಳ ಶಿಲ್ಪಕ್ಕಿಂತ ದೃಷ್ಟಿ ನಿವಾರಣೆ ಮಾಡಲು ಕೆತ್ತಿದ ಶಿಲ್ಪಗಳೆಂದು ನಿರ್ಧರಿಸಬಹುದು. ಮೇಲ್ನೋಟಕ್ಕೆ ಕೂದಲು ಕೆದರಿದ ಭೈರವ ಹಾಗೂ ಭೈರವಿ ವೇಷದ ಶಿಲ್ಪದಂತೆ ತೋರಿ ಬರುವುದು. ರಾಯಚೂರು ಇಂದು ಜಿಲ್ಲಾ ಸ್ಥಾನದಲ್ಲಿದ್ದು ಕೋಟೆಯ ಒಳಭಾಗ, ಹೊರಭಾಗ ಪೂರ್ಣವಾಗಿ ನಾಗರೀಕ ಪಟ್ಟಣವಾಗಿರುವುದು. ರಾಯಚೂರು ಕೋಟೆಯನ್ನು ಕ್ರಿ.ಶ. ೧೨೯೪ ನವಂಬರ ೨೫ ರಂದು ಪ್ರಜಾ ಸಂರಕ್ಷಣಾರ್ಥವಾಗಿ "....ಎರಡನೇ ಪ್ರತಾಪ ದೇವನ ದಂಡನಾಯಕನಾಗಿದ್ದ ಗೋನಗೋನಯ್ಯ ರೆಡ್ಡಿ ಎಂಬಾತನ ನೇತೃತ್ವದಲ್ಲಿ ವಿಠಲನಾಥ ಎಂಬ ಪರಿಪಾಲಕನು ಈ ಕೋಟೆ ನಿರ್ಮಿಸಿದನು" ಎಂದು ತೆಲುಗಿನ ಶಾಸನವೊಂದು ತಿಳಿಸುವುದು. ಶಾಸನದಲ್ಲಿ ರಾಯಚೂರು ಎಂಬ ಹೆಸರಿನ ಬದಲಾಗಿ 'ರಾಚೂರಿ ಪಟ್ಟಣ' ಎಂದು ಉಲ್ಲೇಖವಿರುವುದು.

ಪ್ರಸ್ತುತ ಜನಪದ ಗೀತೆಯಲ್ಲಿ 'ಮಲ್ಲವ್ವ' ಹಾಗೂ

* ಸಂಶೋಧಕರು, ಜಾನಪದ ರಂಗ ಕಲೆಗಳ ಅಧ್ಯಯನ ಕೇಂದ್ರ, ಎಂ.ಜಿ.ಎಂ. ಕಾಲೇಜು, ಉಡುಪಿ-೨.

ಬಸ್ಸರೆಡ್ಡಿ' (ಸತಿ-ಪತಿ) ಇವರಿಬ್ಬರ ಹೆಸರು ಜನಪದ ಗಾಯಕಿಯರಿಂದ ಮೂಡಿ ಬಂದಿರುವುದು ಗಮನಾರ್ಹ. ಶಾಸನದಲ್ಲಿ ತಿಳಿಸುವ 'ಗೋನಗೋನಯ್ಯ ರೆಡ್ಡಿ' ಮನೆ ತನಕ್ಕೆ ಸಂಬಂಧಿಸಿದ ಪೂರ್ವ ಮಾಹಿತಿಗಳು ಲಭ್ಯವಾಗ ದಿದ್ದರೂ 'ರೆಡ್ಡಿ' ಎಂಬ ವಾಂಶಿಕ ಹೆಸರು ಹಾಡಿನಲ್ಲಿ ಸೂಚಿತಗೊಂಡಿರುವುದರಿಂದ 'ರಾಯಚೂರು ಕೋಟೆಗೆ ಬಲಿ' ಪೂರ್ವ ನಿರ್ಧರಿತ ಸಂಚಾಗಿ ಒಂದು ಆಚರಣೆ ಕ್ರಿಯೆಯಾಗಿ ನಡೆದಿರಬಹುದೆಂದು ಭಾವಿಸಲು ಈ ಹಾಡು ಪೂರಕವಾಗಿರುವುದು.

ಈ ಹಾಡಿನಲ್ಲಿ ರಾಯಚೂರು ಕೋಟೆಗೆ ನಾರಿ ಮಲ್ಲವ್ವನನ್ನು ಬಲಿ ಕೊಡುವ ಚಿತ್ರಣವಿರುವುದು. ಇದೊಂದು ದುರಂತ ಗೀತೆ. ನಾರಿಮಲ್ಲವ್ವನನ್ನು ತವರೂರಿಗೆ ಕಳುಹಿಸುವ ಸುಳ್ಳು ನೆಪದಿಂದ ಕೋಟೆಯ ಬಳಿ ಕರೆದುಕೊಂಡು ಹೋಗುವರು. ಕೋಟೆಯ ಬಳಿ ನಾರಿ ಮಲ್ಲವ್ವನ ಮೂಲಕ ಪೂಜೆ ಮಾಡಿಸಿ ಹಿಂತಿರುಗು ವಾಗ 'ಗಿಂಡಿ ಬಿಟ್ಟೇವಿ ತರುಹೋಗೆ ಮಲ್ಲ' ಎಂದು ಮುಗ್ಧ ಹೆಣ್ಣನ್ನು ಪೂರ್ವ ನಿರ್ಧರಿತ ಸಂಚಿಗೆ ಒಳಗಾಗಿಸುವಂತೆ ಕಳುಹಿಸುವರು. ಆತಿ ತಳದಲ್ಲಿ ಬಿಟ್ಟ ಗಿಂಡಿಯನ್ನು ತರಲೆಂದು ಮೂರನೇ ಅಂತಸ್ತಿನ ತಳಮನೆ (ಪಟ್ಟಣ) ಇಳಿದಾಗ ಮೇಲಿನಿಂದ 'ದಬ್ಬಾಸ' ಅಥವಾ ನೆಲಸಮ ಮಾಡಿ ಆಹುತಿ ಕೊಟ್ಟ ಚಿತ್ರಣ ಹಾಡಿನಲ್ಲಿರು ವುದು. ಇದೆ ಸಂದರ್ಭದಲ್ಲಿ ದಂಡಿನಲ್ಲಿದ್ದ ಗಂಡ ಬಸ್ಸರೆಡ್ಡಿಗೆ ಕೆಟ್ಟ ಸ್ವಪ್ನ ಬಿದ್ದು ಕುದುರೆ ಏರಿ ಮಲ್ಲವ್ವನನ್ನು ಕಾಣಲೆಂದು ಬರುವನು. ಮಲ್ಲವ್ವ ತಾಯಿ ಮನೆಗೆ ಹೋಗಿರುವುದಾಗಿ ಕುಂಟು ನೆಪ ಹೇಳುವರು. ಅತ್ತೆಮನೆಗೆ ಬಂದು ಹೆಂಡತಿಯು ಈ ಮನೆಗೆ ಬಾರದೆ ಬಹಳ ವರ್ಷಗಳಾದವು ಎಂದು ಸುದ್ದಿ ತಿಳಿದು ಹಿಂತಿರುಗಿ ಬರುವನು. ಅರಮನೆಗೆ ದಾವಿಸಿ ಬಂದು ಮಲಗುವ ಮಂಚಕ್ಕೆ ತನ್ನ ತಲೆ ಹೊಡೆದು ಕೊಂಡು ಪ್ರಾಣ ಕಳೆದುಕೊಳ್ಳುವನು. ತದನಂತರ ಬಸ್ಸರೆಡ್ಡಿಯನ್ನು ರಾಯಚೂರು ಕೋಟೆಗೆ ಅಡ್ಡ ಹಾಕಿ ಕೋಟೆ ಎತ್ತರಿಸುವರು. ಹೀಗೆ ಗಂಡ ಹೆಂಡಿರ ಪ್ರಾಣಾಹುತಿ ರಾಯಚೂರು ಕೋಟೆಯ ಕಟ್ಟಡಕ್ಕೆ ಸಂದಿರುತ್ತದೆ.

ರಾಯಚೂರು ಕೋಟೆಗೆ ಬಲಿಯಾದ ಸತಿಪತಿ ಗಳಿಬ್ಬರ ದುರಂತ ಗೀತೆಯಂತೆ ಪ್ರಪಂಚದ ಇತರ ಭಾಗಗಳಲ್ಲಿಯೂ 'ಬಲಿಯಾಗುವ ಕ್ರಿಯೆ'ಯು ಅನೇಕ ರಾಷ್ಟ್ರಗಳಲ್ಲಿ, ಪ್ರಾಂತ್ಯಗಳಲ್ಲಿ ಲಭ್ಯವಿರುವ ಲಾವಣಿಗಳ ಅಧ್ಯಯನದಿಂದ ತಿಳಿದು ಬರುತ್ತದೆ.

ಮೌಖಿಕ ಸಾಹಿತ್ಯದ ವರ್ಣನೆಗಳು ಕೆಲವೊಮ್ಮೆ ಜನಪ್ರಿಯ ಆಶಯಗಳನ್ನು ಪುನರಾವರ್ತನೆಗೊಳಿಸು ವುದು. ಪುನರಾವರ್ತನೆಗೊಳ್ಳುವ ಕ್ರಿಯೆ ಜನಪದ ಸಾಹಿತ್ಯದ ಒಂದು ಲಕ್ಷಣ. ಜನಪದ ಸಾಹಿತ್ಯದಲ್ಲಿ ಪುನರಾವರ್ತನೆಯ ಅಂಶಗಳನ್ನು ಮತ್ತು ವರ್ಣನಾತ್ಮಕ ಅಂಶಗಳನ್ನು ಹೊರತಾಗಿಸಿ ಕಾರ್ಯಸಂಬಂಧವ ಘಟಕ ಗಳನ್ನು ಚರಿತ್ರೆಯ ನಿರ್ಮಾಣಕ್ಕೆ ತೌಲನೀಕರಿಸ ಬಹುದಾಗಿದೆ. ಚರಿತ್ರೆ ಅಥವಾ ಇತಿಹಾಸ ಎಂದ ಕೂಡಲೇ ಪುರಾತತ್ವ ಆಧಾರ, ಶಾಸನ ಆಧಾರ, ಕೈ ಬರಹದ ಪ್ರಮಾಣಗಳು, ನಾಣ್ಯ-ಮುದ್ರೆ ಅಥವಾ ವಾಸ್ತುಶಿಲ್ಪ ಆಧಾರಗಳು ಗಟ್ಟಿಯಾಗಿದ್ದಾಗ ಮಾತ್ರ ಚರಿತ್ರೆ ನಿರ್ಮಾಣ ಸಾಧ್ಯ ಎನ್ನುವ ಕಾಲ ಇಂದು ಬದಲಾಗಿದೆ. ಇಂದಿನ ದಿನಗಳಲ್ಲಿ ಮೌಖಿಕ ಸಾಹಿತ್ಯದ ಆಶಯ ಹಾಗೂ ಘಟನೆಯ ವಿವರಗಳು, ವ್ಯಕ್ತಿ, ಊರಿನ ಹೆಸರುಗಳು ಆಯಾಯ ಪ್ರಾಂತ್ಯದ ಐತಿಹ್ಯ, ಹಾಡುಗಳು ಸೂಚ್ಯವಾಗಿ ನಡೆದಿರಬಹುದಾದ ಸತ್ಯ ಘಟನೆಯನ್ನು ಅಭಿವ್ಯಕ್ತಿಸಬಲ್ಲದು. ಜನಪದ ಸಾಹಿತ್ಯದ ಮೂಲಕ ಪ್ರಾದೇಶಿಕ ಸಾಂಸ್ಕೃತಿಯ ಕಾಲ ಘಟ್ಟವನ್ನು ಗುರುತಿಸಬಹುದಾಗಿದೆ. ಮೌಖಿಕ ಸಾಹಿತ್ಯದ ಆಕರ ಗಳಿಗೆ ಚಾರಿತ್ರಿಕ ಆಧಾರ ಅಥವಾ ಬೆಂಬಲ ಒದಗಲು ಕೈಫಿಯಾತ್, ವಾಸ್ತುಶಿಲ್ಪ, ಪ್ರವಾಸಿಗರ ಟಿಪ್ಪಣಿ ಬರಹಗಳು ಇತ್ಯಾದಿ ನೆರವಾಗಬಲ್ಲದು.

'ರಾಚೂರು ಕೋಟೆ' ಹಾರ ಕುರಿತಂತೆ ದೊರಕುವ ಇತಿಹಾಸದ ಕಾಲವನ್ನು ನಿರ್ಣಯಿಸಲು ಇತ್ತೀಚಿಗೆ ಕ್ಷೇತ್ರಕಾರ್ಯ ನಡೆಸಿದಾಗ ಇನ್ನು ಹಲವಾರು ವಾಸ್ತವ ಸಂಗತಿಗಳು ಬೆಳಕಿಗೆ ಬಂದವು. ೧೯೧೮ರಲ್ಲಿ ಬಷೀರುದ್ದೀನ್ ಅಹಮದ್ (ದೆಹಲಿ ಇಂದ ಬಂದ ಲೇಖಕ) ಉರ್ದುವಿನಲ್ಲಿ 'ತಾರಿಫ್ ಬಿಜಾಪುರ' ಎಂಬ ಗ್ರಂಥವನ್ನು ೩ ಸಂಪುಟಗಳಲ್ಲಿ ಬರೆದು ಅನೇಕ ಮಾಹಿತಿ ಗಳನ್ನು ನೀಡಿರುವನು. ಈ ಕೃತಿಯ ಮೂಲ ಹೆಸರು

'ವಾಕಯಾತ್ ಮುಮ್ಮಲಿಕತ್ ಬಿಜಾಪುರ' (ಬಿಜಾಪುರ ಸಂಸ್ಥಾನದ ಘಟನೆಗಳು ಅಥವಾ ಇತಿಹಾಸ).

'ತಾರಿಫ್ ಬಿಜಾಪುರ' ಅಥವಾ ಬಿಜಾಪುರ ಇತಿಹಾಸ ತಿಳಿಸುವ ಈ ಕೃತಿಯಲ್ಲಿ ಅನೇಕ ಶಾಸನಗಳ ಯಾಥಾ ಅಚ್ಚನ್ನು ಮತ್ತು ರಾಯಚೂರು ಕೋಟೆ ಕುರಿತಂತೆ ಛಾಯಾಚಿತ್ರ ಹಾಗೂ ಹಲವು ಕೋಟೆಗಳ ನಕಾಶೆ ಮಾದರಿ ಮತ್ತು ವಾಸ್ತುಶಿಲ್ಪದ ಚಿತ್ರಗಳನ್ನು ಒದಗಿಸುವನು. ಈ ಕೃತಿಯಲ್ಲಿ ರಾಯಚೂರು ಕೋಟೆಯ ಬೆಟ್ಟವನ್ನು 'ಗುಬ್ಬೇರ ಬೆಟ್ಟ' ಎಂದು ಕರೆದಿರುವನು. ಇಂದಿಗೂ ಬೆಟ್ಟದ ಮೇಲೆ ಇರುವ 'ಪಂಚಬೀದಿ ಮಕಬರಾ' (ಐದು ಜನ ಗರತಿಯರ ಗೋರಿ) ಇರುವುದಾಗಿ ತಿಳಿಸಿರುವನು. ಇಂದಿಗೂ ಕೋಟೆಯ ಮೇಲ್ಭಾಗದಲ್ಲಿರುವ ಬೇವಿನ ಮರದ ಕೆಳಗೆ ಈ ಗೋರಿಗಳಿರುವುದು. ಅದೇ ಸ್ಥಳದಲ್ಲಿ ಪಂಚಲಿಂಗ ದೇವಸ್ಥಾನ ಇತ್ತೆಂಬುದು ಸೂಚ್ಯವಾಗಿ ತಿಳಿಸಿರುವನು.

'ತಾರಿಫೆ ಬಿಜಾಪುರ' (ಪು. ೩೦೮) ಕೃತಿಯಲ್ಲಿ ಕೆಲವು ಜನಪದ ಐತಿಹ್ಯ ಕುರಿತು ವಿವರಣೆ ಒದಗಿಸಿರುವನು. ಇಂದಿಗೂ ಈತ ತಿಳಿಸಿದ ಐತಿಹ್ಯ ಹಲವಾರು ಭಿನ್ನ ಪಾಠಾಂತರಗಳಲ್ಲಿ ರಾಯಚೂರು ಜಿಲ್ಲಾ ಜನತೆ ಮೌಖಿಕ ವಿವರಣೆ ನೀಡಬಲ್ಲರು. ಐತಿಹ್ಯದಲ್ಲಿ ತಿಳಿಸಿದಂತೆ ರಾಯಚೂರು ಆರಂಭದಲ್ಲಿ 'ನಾಯಿಚೂರು' ಎಂದು ಕರೆಯಿಸಿಕೊಂಡಿತ್ತು. ಜನ ಬಳಕೆಯ ಮಾತಿನಲ್ಲಿ ರಾಯಚೂರು ಆಯಿತು ಎಂದಿರುತ್ತಾನೆ. ರಾಯಚೂರು ಕೋಟೆ ಕಟ್ಟಿಸಿದ ಸಾಮಂತ ಆರಂಭದಲ್ಲಿ ಮಲಿಯಾಬಾದ್ (ರಾಯಚೂರುನಿಂದ ದಕ್ಷಿಣಕ್ಕೆ ೭ ಕಿ.ಮೀ. ದೂರದಲ್ಲಿ ಕೋಟೆಯನ್ನು (ಕಾಕತೀಯ ವಂಶಸ್ಥ (ಕಟ್ಟಿಸಿದ. ತರುವಾಯ ರಾಜನು ರಾಯಚೂರು ಭಾಗದತ್ತ ಕೋಟೆ-ಕೊತ್ತಳ ನಿರ್ಮಿಸಿದ ಐತಿಹ್ಯ ಕುತೂಹಲಕಾರಿಯಾಗಿದೆ.

'ತಾರಿಫೆ ಬಿಜಾಪುರ' ಕೃತಿ (ಪು. ೩೦೬) ತಿಳಿಸುವಂತೆ 'ಗೋ(ಡ)ನ ಗಂಗಯ್ಯ ರೆಡ್ಡಿ' ವರ್ಧಮಾನಪುರದ ವಜೀರ್ ರಾಜಾ ವಿಠಲಪ್ಪ ನಾಯಕ ಬೇರೆ ಪ್ರದೇಶಗಳನ್ನು ಗೆದ್ದು ರಾಯಚೂರು ಭಾಗದತ್ತ ರಾಜ್ಯ ವಿಸ್ತಾರ ಮಾಡಿಕೊಂಡನೆಂದು ತಿಳಿಸಿರುವನು.

'ಬೊಸ್ಸರೆಡ್ಡಿ' ಎಂಬ ಹೆಸರಿನ ಮನುಷ್ಯ (ರಾಜ) ಮಲ್ಲಬಾವಿ ಅಥವಾ ಮಲಿಯಾಬಾದ್ ಕೋಟೆಯನ್ನು ಕಟ್ಟಿಸುತ್ತಿದ್ದ. ಒಂದು ದಿನ ಬೇಟೆಗಾಗಿ ಹೊರಟ ರಾಜನ ನಾಯಿ ಒಂದು ಮೊಲವನ್ನು ಅಟ್ಟಿಸಿಕೊಂಡು ರಾಯಚೂರು ತಲುಪಿತು. ಮೊಲವನ್ನು ಹಿಂಬಾಲಿಸಿದ ರಾಜನು ಆಶ್ಚರ್ಯದ ಘಟನೆಯನ್ನು ಕಂಡನು. ಮೊಲವು ರಾಜನ ನಾಯಿ ವಿರುದ್ಧ ಸೆಣಸಾಡಿ ನಾಯಿಯನ್ನು ಗಾಯಗೊಳಿಸಿತು. ಮೊಲ ನಾಯಿಯನ್ನು ಗಾಯಗೊಳಿಸಿದ್ದುದನ್ನು ಕಂಡು ಅದೇ ಸ್ಥಳ ಗಂಡುಭೂಮಿ ಎಂದು ನಿರ್ಧರಿಸಿದ. ಮಲಿಯಾಬಾದ್ ಕೋಟೆಯನ್ನು ಬಿಟ್ಟು ನಾಯಿ ಗಾಯಗೊಂಡ ಸ್ಥಳದಲ್ಲಿ ಕೋಟೆ ಕಟ್ಟಲು ಆರಂಭಿಸಿದ. ಆ ಸ್ಥಳವನ್ನು 'ನಾಯಿಚೂರು' ಎಂದು ಹೆಸರಿಸಿದನೆಂದು ಕಾಲಕ್ರಮೇಣ ಜನರ ಆಡು ಮಾತಿನ ಬಳಕೆಯಲ್ಲಿ 'ರಾಯಚೂರು' ಆಯಿತು ಎಂದು ಉರ್ದು ಕೃತಿಯಲ್ಲಿ ತಿಳಿಸಿರುವನು. ಈ ಕೋಟೆಯನ್ನು ವಿಠಲಪ್ಪ ನಾಯಕ ಮುಂದುವರೆಸಿದ ಎಂದು ತಿಳಿಸಲಾಗಿದೆ. ಈ ಕಥೆಯಲ್ಲಿ ಉಲ್ಲೇಖಗೊಂಡಿರುವ ವ್ಯಕ್ತಿಗಳಾದ ಗೋನಗೋನಯ್ಯ ರೆಡ್ಡಿ ಮತ್ತು ವಿಠಲನಾಥರು ಶಾಸನೋಕ್ತರೂ ಆಗಿರುತ್ತಾರೆ. 'ರಾಚೂರು ಕೋಟೆ ಹಾರ' ಜನಪದ ಗೀತೆಯಲ್ಲಿ ಬರುವ ಹೆಸರು ಬಸ್ಸರೆಡ್ಡಿ' ಯೇ ಗೋನಗೋನಯ್ಯ ರೆಡ್ಡಿ ಆಗಿದ್ದಿರಬಹುದು ಎಂದು ಭಾವಿಸಬಹುದು. 'ಗೋನಗೋನಯ್ಯ' ಎಂಬ ಹೆಸರಿನ ಅರ್ಥ ಗಮನಿಸಿದಲ್ಲಿ ಆಕಳು, ಬಸವ, ನಂದಿ ಇತ್ಯಾದಿಯಾಗಿ ಒಳಾರ್ಥ ಹೊಂದುವುದು.

ಕೌಟುಂಬಿಕ ಹೆಸರು ಬಸವರೆಡ್ಡಿಯು ಬಸ್ಸರೆಡ್ಡಿ ಆಗಿದ್ದು ರಾಜ್ಯಪರಿಪಾಲನೆಯ ಗೌರವಾರ್ಥ ನಾಮವಾಗಿ ತೆಲುಗಿನಲ್ಲಿ ಗೋನಗೋನಯ್ಯ ರೆಡ್ಡಿ ಆಗಿರುವ ಸಾಧ್ಯತೆಯನ್ನು ತಳ್ಳಿಹಾಕುವಂತಿಲ್ಲ.* 'ತಾರಿಫೆ ಬಿಜಾಪುರ' (ಪು. ೩೦೬) ಉರ್ದು ಕೃತಿಯಲ್ಲಿ 'ಬೊಸ್ಸ

* ಗೋನ ಗೋನಯ್ಯ ರೆಡ್ಡಿ ಎಂಬ ಪದವೇ ಕನ್ನಡದ ರೂಪವಾಗಿ ಬಸವಯ್ಯ ಎಂದಾಗಿರಬೇಕೆಂದು ಶ್ರೀ ಶಾಂತರಸ ಅವರು ಅಭಿಪ್ರಾಯ ಪಡುತ್ತಾರೆ.

ರೆಡ್ಡಿ' ಎಂದು ಉಲ್ಲೇಖಿಸಿರುವುದು ಗಮನಾರ್ಹ 'ತಾರಿಫೆ ಬಿಜಾಪುರ' ಉರ್ದು ಕೃತಿಯಲ್ಲಿ ಲಭ್ಯವಾದ ಹೆಸರಿನ ಆಧಾರವನ್ನು ಗಮನದಲ್ಲಿರಿಸಿಕೊಂಡು ರಾಯಚೂರು ಕೋಟೆಗೆ ಬಲಿಯಾದ ನಾರಿಮಲ್ಲವ್ವ ಮತ್ತು ಬಸ್ಸರೆಡ್ಡಿ ಹೆಸರುಗಳನ್ನು ಜನಪದ ಗೀತೆಯಲ್ಲಿ ಕಾಣಬಹುದಾಗಿದೆ.

'ತಾರಿಫೆ ಬಿಜಾಪುರ' (ಪು. ೩೦೬) ಉರ್ದು ಕೃತಿಯಲ್ಲಿ ಸೂಚಿಸಿರುವ ಹೆಸರು 'ಜೊಸ್ಸರೆಡ್ಡಿ' (ಮಲಿಯಾಬಾದ್ ಕಿಲ್ಲಾ ಕಟ್ಟಿಸುತ್ತಿದ್ದ ರಾಜ) ಹಾಗೂ ಜನಪದ ಗೀತೆಯಲ್ಲಿ ಲಭ್ಯವಾಗುವ 'ಬಸ್ಸರೆಡ್ಡಿ' ಈ ಎರಡೂ ಹೆಸರು ಏಕವ್ಯಕ್ತಿಯದೆಂದು ತಿಳಿಯಬಹುದಾಗಿದೆ. ಪೂರಕವಾಗಿ ಮೊಲ ನಾಯಿ ವಿರುದ್ಧ ಸೆಣಸಾಡಿದ ಐತಿಹ್ಯ ಹಾಗೂ ಮಲಯಾಬಾದ್ ಕೋಟೆ ಸ್ಥಳಕ್ಕಿಂತ ಗಂಡು ಭೂಮಿಯಾಗಿ ತೋರಿಬಂದ ಸ್ಥಳದಲ್ಲಿ ಕೋಟೆ ಕಟ್ಟಿಸಿದ ಐತಿಹ್ಯ ಗಮನಾರ್ಹವಾದುದ್ದಾಗಿದೆ.

ರಾಯಚೂರು ಕೋಟೆಯ ನವರಂಗ ದರವಾಜಾದ ಹೊರಭಾಗದ ಬಾಹೆರ್ ಕಿಲ್ಲ ಸ್ಥಳದಲ್ಲಿ ಮತ್ತೊಂದು ಹೆಣ್ಣಿನ ಸಮಾಧಿ ಆದ ಐತಿಹ್ಯವೊಂದು ಇಂದಿಗೂ ಸ್ಥಳೀಯರಲ್ಲಿ ಜನಜನಿತವಾಗಿದೆ. 'ಬಾಹೆರ್‌ಕಿಲ್ಲಾ' ಹೊರಭಾಗದಲ್ಲಿನ ಕೋಟೆಯ ಒಂದು ಮೂಲೆಯಲ್ಲಿ 'ಬಾಲಸಂಗಮ' ಎಂದು ಪೂಜಿಸುತ್ತಾರೆ. ಈ ಕೋಟೆಯ ಭಾಗವನ್ನು 'ಬಾಲಸಂಗಮ್ಮನ ಕೋಟೆ" ಎಂದು ಸ್ಥಳೀಯರು ಕರೆದಿರುವರು.

'ಬಾಲಸಂಗಮ್ಮ' ಓರ್ವ ಕಟ್ಟಡ ಕಟ್ಟಿಸುತಿದ್ದ ಮೇಸ್ತ್ರಿಯ ಸೊಸೆ. ಕನಸಿನಲ್ಲಿ ಬಾಲಸಂಗಮ್ಮನ ಮಾವನಿಗೆ ಕೋಟೆಗೆ ಬಲಿಯಾಗಿಸಲು ಜೀವಾಧಾರ ಕೇಳಿತಂತೆ. ತನ್ನ ಸ್ವಂತ ಮಗಳನ್ನು ಕೊಡುತ್ತೇನೆ, ನೆರೆ ಹೊರೆಯವರ ಹೆಣ್ಣುಮಕ್ಕಳನ್ನು ಕೇಳಬೇಡ ಎಂದಾಗ ಕಿರಿಸೊಸೆ ಬಾಲಸಂಗಮ್ಮನನ್ನೆ ಬೇಡಿತಂತೆ. ನಾನು ಸಂಗ್ರಹಿಸಿದ ಹೇಳಿಕೆಗಳಲ್ಲಿ 'ಬಾಲಸಂಗಮ್ಮ' ನೇರವಾಗಿ ಕೋಟೆಯಡಿ ಸಮಾಧಿಯಾಗಲು ಸ್ವಇಚ್ಛೆಯಿಂದ ಆತ್ಮಬಲಿದಾನಕ್ಕೆ ತಯಾರಾದವಳೆಂದೂ ಮತ್ತೊಂದು ಹೇಳಿಕೆಯಲ್ಲಿ ಮೋಸದಿಂದ ಕರೆದೊಯ್ದು ಜೀವಂತವಾಗಿ ಕೋಟೆಗೆ ಬಲಿ ಕೊಟ್ಟರೆಂದು ತಿಳಿಸಿರುವರು. ಯುರೋಪಿಯನ್ ಬ್ಯಾಲೆಡ್‌ಗಳಲ್ಲಿ ಬಲಿಯಾದ ವ್ಯಕ್ತಿಗೆ ಕಿಂಡಿ ಬಿಡುವಂತೆ ಬಾಲಸಂಗಮ್ಮ ಬಲಿದಾನವಾದ ಕೋಟೆಯ ಒಂದು ಭಾಗದಲ್ಲಿ ಕಿಂಡಿ ಬಿಟ್ಟಿರುವ ಆಶಯ ಗಮನಾರ್ಹವಾದುದ್ದಾಗಿದೆ. ಈ ಕಿಂಡಿಯ ಮೂಲಕ ಬಾಲಸಂಗಮ್ಮ ತನ್ನ ಮೈಮೇಲಿನ ಒಡವೆಗಳನ್ನು ಶುಭಕಾರ್ಯಗಳಿಗೆ ನೀಡುತ್ತಿದ್ದಳಂತೆ. ನೀಡಿದ ವಸ್ತುಗಳನ್ನು ಮತ್ತೆ ಅದೇ ಕಿಂಡಿಯಲ್ಲಿ ಜನ ಹಿಂತಿರುಗಿಸುತ್ತಿದ್ದರೆಂದು ಒಂದು ದಿನ ಕೊಟ್ಟ ವಸ್ತುಗಳನ್ನು ಪಡೆದವರು ಸಕಾಲದಲ್ಲಿ ಹಿಂದಿರುಗಿಸಲಿಲ್ಲವಂತೆ. ಅಂದಿನಿಂದ ಬಾಲಸಂಗಮ್ಮ ಶುಭಕಾರ್ಯಗಳಿಗೆ ಆಭರಣ ನೀಡುವುದು ಕೊನೆಗೊಂಡಿತು.

ಹೀಗೆ ಅಧಿಕೃತವಾಗಿ ಚರಿತ್ರೆಗೆ ದೊರಕಲಾರದ ಅನೇಕ ವಾಸ್ತವಿಕ ಘಟನೆಗಳು ಮೌಖಿಕ ಆಧಾರದ ಹೇಳಿಕೆಯಿಂದ ಸ್ಪಷ್ಟಗೊಳ್ಳುವುದು. ಚರಿತ್ರೆಯ ರಚನೆಯಲ್ಲಿ ಮೌಖಿಕ ಸಾಹಿತ್ಯದ ಆಶಯಗಳಿಗೆ ವಾಸ್ತುಶಿಲ್ಪ ಪೂರಕವಾಗಿ ಸಹಾಯ ಮಾಡಬಲ್ಲದು ಎಂಬುದಕ್ಕೆ 'ರಾಚೂರು ಕೋಟೆಗೆ ಹಾರ' ಎಂಬ ಜಾನಪದ ಕಥನ ಗೀತೆ ಉತ್ತಮ ಉದಾಹರಣೆಯಾಗಿದೆ.

(ಈ ಲೇಖನ ಬರೆಯಲು ಸಹಕಾರ ನೀಡಿದ ಶ್ರೀ ಶಾಂತರಸ ಅವರಿಗೆ ಕೃತಜ್ಞತೆಗಳು—ಲೇಖಕ)